

رسائل المحقق الحلّي

رضای استاد

یکی از بلند پایه‌ترین و نامدارترین فقیهان شیعه مرحوم محقق حلّی قدس سره الشریف (۶۰۲-۶۷۶ق) است. علامه حلّی - علیه الرحمة - درباره او گوید: «وی فاضلترین فرد روزگار خویش در دانش فقه بود».

تا کنون شش کتاب از تألیفات محقق حلّی مکرراً به چاپ رسیده که عبارت است از:

- ۱) شرائع الاسلام في مسائل الحلال والحرام؛
- ۲) النافع في مختصر الشرائع؛
- ۳) المعتبر في شرح المختصر؛
- ۴) نکت النهایه؛
- ۵) رساله في القبله؛
- ۶) معارج الاصول.

این کتابها - جز معارج الاصول که در دانش اصول است - فقهی و در زمینه دانش فقه است. یکی از کهنترین چاپهای شرائع، چاپ سنگی سنه ۱۲۶۷ق است. پاره‌ای از شرائع به زبان روسی ترجمه شده و در سال ۱۸۶۲ و ۱۸۶۷م در دو جلد به چاپ رسیده است. همچنین همه شرایع به زبان فرانسه ترجمه گردیده و در سال ۱۸۷۱م در دو جلد در پاریس چاپ شده است. ولی هنوز جای تصحیح فقی و دقیق و عرضۀ شایسته این کتابها خالی است.

محقق حلّی افزون بر کتابهای مذکور، تألیفات دیگری دارد که تا کنون به چاپ نرسیده است. از آنجا که آثار این فقیه بزرگ عموماً از زنده و مورد نیاز حوزه‌های علوم دینی است؛ این ناچیز بر آن شد که آثار چاپ نشده این بزرگوار را تحقیق و آماده نشر سازد.

از این آثار، رساله‌های زیر تهیه شده و در دست تحقیق است:

۱) المسائل العزیه؛ شامل نه مسأله فقهی. (در ذریعه شامل ده مسأله ذکر شده است که درست نیست). این رساله یکی از بهترین نوشته‌هایی است که می‌تواند شیوه استدلالها و مباحثات فقهی زمان محقق را ارائه دهد. از رساله مزبور چهار نسخه در اختیار است: یکی متعلق به کتابخانه ملک تهران و سه نسخه متعلق به کتابخانه آیه الله العظمی مرعشی.

۲) المسائل العزیه؛ شامل هفت مسأله کلامی و رجالی و فقهی. از این رساله فقط یک نسخه متعلق به کتابخانه آستان قدس رضوی در اختیار است؛ و جز آن نسخه دیگری سراغ نداریم.

۳) المسائل المصریه؛ شامل پنج مسأله فقهی. از این اثر شش نسخه در اختیار داریم و نسخه‌های دیگری هم در کتابخانه‌ها هست.

۴) المسائل البغدادیه؛ شامل چهل و دو مسأله فقهی. از این رساله چهار نسخه در اختیار داریم که قدیمترین آنها مورخ ۹۹۷ق و متعلق به کتابخانه آستان قدس رضوی است.

۵) المسائل الخمسة عشر؛ (شاید نام دیگری هم داشته باشد). شامل پانزده مسأله فقهی. از این رساله فقط یک نسخه، شامل مسأله پنجم تا پانزدهم، و متعلق به کتابخانه آستان قدس رضوی در دست است و نسخه دیگری از آن سراغ نداریم.

۶) المسائل الکمالیه؛ شامل ده مسأله کلامی و فقهی. دو نسخه از آن متعلق به کتابخانه ملک تهران و کتابخانه آستان قدس رضوی در اختیار است.

۷) المسائل الطبریه؛ (یا المسائل الخواریات، و یا المسائل الخواریه). شامل بیست و دو مسأله فقهی. از چهار نسخه آن در تصحیح استفاده شده است.

غایة المراد فی شرح نکت الأرشاد

نوشته شهید اول - قدس سره -

علی اکبر زمانی نژاد

مؤلف: ابو عبد الله شمس الدین محمد بن مکی معروف به شهید اول (متولد ۷۳۴ و مستشهد ۷۸۶ ق)، یکی از چهره‌های تابناک فرهنگ اسلامی و بویژه دانش فقه است. میراث علمی او نشان دهنده تضرع او در فقه و نمایانگر بینش ژرف و روحیه پژوهنده او در مسائل علمی، و احاطه وی بر علوم اسلامی رایج در قرن هشتم هجری و نیز بر اقوال و آراء دانشمندان سلف در آثار او متجلی است. خوانساری در روضات الجنات درباره اش گفته است:

او در احاطه به مبانی فقهی چنان بود که شیخ صدوق در نقل احادیث، و در علم اصول و کلام و جدل همانند شیخ مفید و سید مرتضی، و در وسعت دایره فهم و کثرت استادان و شاگردان به سان شیخ طوسی، و در نقض و ابرام چون ابن ادریس و در حل مشکلات شبیه خواجه نصیر الدین طوسی، و در ادبیات همپای نجم الأئمه محقق رضی بود.^۱

فخر المحققین استاد شهید، سه مرتبه به وی در سالهای ۷۵۱، ۷۵۶، ۷۵۷ یا ۷۵۸ اجازه داده و شاگرد جوانش را بسیار ستوده و از

۸) رسالة في القبلة؛ نسخه‌های فراوانی از آن در کتابخانه‌ها هست و تا کنون بارها چاپ شده است. در تصحیح آن علاوه بر برخی نسخه‌های چاپی، از دو نسخه خطی هم استفاده شده است.

۹) المقصود من الجمل والعقود؛ اثر مزبور مختصر الجمل والعقود شیخ طوسی است و محقق علاوه بر تلخیص، آن را با فتوای خود مطابق کرده است. از این اثر تنها دو نسخه سراغ داشته و تهیه کرده ایم: ۱- نسخه کتابخانه آستان قدس رضوی؛ ۲- نسخه کتابخانه حجة الاسلام والمسلمین حاج سید محمد علی روضاتی در اصفهان.

۱۰) الماتعیه؛ مختصری است در کلام و عقائد. نسخه‌ای از آن در کتابخانه ملک تهران است و تصحیح آن بر اساس همان نسخه صورت گرفته است. نسخه دیگری هم از آن معرفی شده است که متأسفانه نتوانستیم عکس آن را تهیه کنیم.

کار تصحیح ده رساله مزبور متجاوز از دو سال پیش آغاز شده و تا کنون بخش مهمی از آن انجام شده است و به خواست خداوند سبحان تا چند ماه دیگر آماده چاپ و نشر خواهد شد.

در اینجا مناسب است از کتابشناسان و مطلعان تقاضا شود که اگر از نسخه‌های چهار کتاب و رساله ذیل (تألیف محقق حلّی) آگاهی دارند، اینجانب را مطلع کنند تا به توفیق حضرت مئتان نسخه‌های آن تهیه و تصحیح و آماده نشر شود:

۱) مختصر المراسم؛ مختصر کتاب مراسم سلار در فقه است در ذریعة (ج ۲۰، ص ۲۰۷-۲۰۸)، یک نسخه آن معرفی شده است.

۲) مختصر الفهرست؛ مختصر فهرست شیخ طوسی در رجال است؛ گویا یکی از کتابشناسان یک نسخه از آن سراغ دارند. مرحوم آقا بزرگ تهرانی - قدس سره - در ذریعة (ج ۴ ص ۴۲۵) گفته است که یک نسخه اثر مزبور را در کتابخانه مرحوم سید حسن صدر - ره - دیده است.

۳) الکهنه؛ رساله‌ای است در منطق. نام دقیق این رساله مشخص نیست و گوناگون ضبط شده است. سالها پیش یکی از دانشمندان نسخه‌ای از آن را دیده‌اند، ولی اکنون از آن اطلاعی نداریم.

۴) المسلك؛ کتابی است در علم کلام، و یک نسخه از آن در کتابخانه ملک تهران هست.